

กระบวนการพัฒนาชุมชน

วิธีการพัฒนาชุมชนนอกจากการให้การศึกษาแก่ชุมชนและการจัดระเบียบชุมชนที่กล่าวมาในบทที่ 4 แล้ว การดำเนินงานในลักษณะที่เป็นกระบวนการ ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชน หมายถึง ขั้นตอนที่น่าสนใจในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามลำดับ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องดำเนินการตามลำดับของขั้นตอนดังกล่าวด้วย ซึ่งโดยทั่วไปกระบวนการพัฒนาชุมชนมี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาชุมชน หรือชุมชนศึกษา
2. การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
3. การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน
4. การวางแผนและ โครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน
5. การดำเนินงาน
6. การประเมินผลงาน
7. การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชน (Community Study) หมายถึง การสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ความจริงในข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ปัญหา และความต้องการของประชาชนในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

1. ประเภทของการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การศึกษาเฉพาะด้าน (Topical Community Study) เป็นการศึกษาชุมชนในด้านใดด้านหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เช่น สุขภาพอนามัย การศึกษา การเกษตร ศาสนา ระบบเครือญาติ เป็นต้น

2. การศึกษาทั่ว ๆ ไป (General Community Study) เป็นการศึกษาชุมชนอย่างกว้างขวางหรือหลาย ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน (สานิตย์ บุญชู. 2525 : 2)

2. ความมุ่งหมายของการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนมีความมุ่งหมาย ดังต่อไปนี้

1. เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชน
2. เพื่อทราบปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน
3. เพื่อทราบความต้องการต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน
4. เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชนกับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งในและกับภายนอกชุมชน
5. เพื่อทราบถึงความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน
6. เพื่อทราบถึงศักยภาพหรือขีดความสามารถของชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่มองค์กร สถาบันต่าง ๆ ทรัพยากรทั้งที่เป็นคนและเป็นวัตถุ เป็นต้น
7. เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ดำเนินการพัฒนาชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ

3. วิธีการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนมีวิธีการศึกษาหลายวิธี วิธีการซึ่งเป็นที่นิยมโดยทั่วไป มีดังต่อไปนี้

1. การสังเกต (Observation) การสังเกตเป็นการศึกษาชุมชนเพื่อทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นโดยตรงของชุมชน ด้วยการบันทึกสภาวะการณ์ที่เป็นจริงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น หรือรวบรวมเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญมาบันทึกไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้นอีกด้วย อาจจะใช้วิธีการสังเกตแบบง่าย ๆ โดยผู้สังเกตไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในสภาวะการณ์ (Non-Participant Observation) หรือผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในสภาวะการณ์ (Participant Observation) ก็ได้

ในการสังเกตชุมชน อาจใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ช่วยในการสังเกตด้วยก็ได้ เช่น สมุดบันทึกประจำวัน ภาพถ่าย แผนที่ เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล ด้วยการพบปะกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ซึ่งอาจจะโดยการใช้คำพูด ท่าทาง สัญลักษณ์ และความรู้สึกที่แสดงออกก็ได้ เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาชุมชนจากเด็ก ๆ และผู้ไม่รู้หนังสือมาก

โดยทั่วไปการสัมภาษณ์ มี 3 รูปแบบ คือ การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม (Individual or Grouped Interview) การสัมภาษณ์แบบมาตรฐาน (Standardized or Structured Interview) ซึ่งกำหนดคำถามไว้อย่างแน่นอนล่วงหน้า และการสัมภาษณ์แบบ ไม่มีคำถามที่แน่นอน (Unstructured Interview) ในการสัมภาษณ์ที่คืบนี้ ผู้สัมภาษณ์ต้องเตรียมการล่วงหน้า ทั้งความรู้ในเรื่องที่จะถาม การเลือกและเตรียมผู้ที่จะให้สัมภาษณ์ คำถามและภาษาที่ใช้ บรรยากาศในขณะที่สัมภาษณ์ เป็นต้น ข้อจำกัดของการสัมภาษณ์ ก็คือ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย แรงงาน และเวลามาก ผู้ศึกษาขู่ยากในการเตรียมการ เกิดการอคติ หรือลำเอียงได้ง่าย และถ้าใช้ผู้สัมภาษณ์หลาย ๆ คนแล้ว จะควบคุมให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกันได้ยาก

3. การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามเป็นคำถามหรือชุดของคำถาม ซึ่งสร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์ เพื่อใช้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาอาจจะทำการศึกษาค้นคว้าเอง ให้คนอื่นไปศึกษาแทน หรือส่งแบบสอบถามไปให้ตอบก็ได้ ดังนั้น การศึกษาชุมชนโดยใช้วิธีนี้ จึงใช้ได้กับคนอ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้เท่านั้น อาจเป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด (Closed end Question) คือ ให้ตอบคำถามตามที่กำหนดคำตอบไว้ ให้เลือกเท่านั้น หรืออาจจะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open end Question) คือ เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้ตอบคำถามเองโดยอิสระเสรีก็ได้ ถ้าต้องการทราบเจตคติหรือความคิดเห็นเป็นสำคัญ

ในการใช้แบบสอบถามเพื่อทำการศึกษาชุมชนนั้น ข้อที่ควรระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง คือ การสร้างแบบสอบถาม ซึ่งต้องให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และครอบคลุมในสิ่งที่จะศึกษาทั้งหมด เนื่องจากผู้ทำการศึกษาชุมชนอาจจะไม่มีโอกาสได้พบกับกลุ่มประชากรที่ศึกษาเลยก็ได้

4. การศึกษาจากผู้รู้และแหล่งวิชาการต่าง ๆ ทั้งเป็นบุคคล เช่น นักวิชาการ หรือผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ และจากเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่หน่วยราชการต่าง ๆ ได้ศึกษาไว้แล้ว เช่น รายงานผลการศึกษาวิจัยในเรื่องนั้น ๆ ผลการสำรวจข้อมูลของหน่วยราชการต่าง ๆ เป็นต้น

5. การสำรวจ (Surveys) เป็นการศึกษาชุมชนโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย และอย่างมีระบบ ซึ่งอาจใช้วิธีอื่น ๆ ร่วมกัน เช่น การทำแผนที่ การถ่ายรูป การสัมภาษณ์ การบันทึก การสืบประวัติ การชูดค้นทางโบราณคดี เป็นต้น

6. การวิจัย (Research) การวิจัยเป็นการค้นหาความรู้ ความจริง ที่เชื่อถือได้ โดยใช้วิธีการที่เป็นระบบแบบแผนทางวิทยาศาสตร์ เพื่ออธิบายความรู้ ความจริง ที่ทำการศึกษานั้น และนำผลที่ได้ไปสร้างกฎเกณฑ์ ทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการอ้างอิง และเป็นการทำให้สามารถทำนายและควบคุมการเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ การวิจัยมีขั้นตอนดำเนินงานเป็นลำดับ คือ

- 6.1 การเลือกหัวข้อปัญหา
- 6.2 การศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- 6.3 การให้คำจำกัดความปัญหาที่ศึกษา
- 6.4 การสร้างสมมติฐานในการศึกษา
- 6.5 การพิจารณาขีดเกล้าปัญหาและสมมติฐาน
- 6.6 การพิจารณาแหล่งที่มาของข้อมูล
- 6.7 การวางรูปแบบการวิจัย
- 6.8 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย
- 6.9 การทดลองและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ
- 6.10 การเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดของตัวอย่าง
- 6.11 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 6.12 การจัดกระทำข้อมูล
- 6.13 การเขียนรายงานการวิจัย
- 6.14 การเผยแพร่ผลการวิจัย

การจะเลือกวิธีการใดไปใช้ในการศึกษาชุมชนนั้น ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ กลุ่มคนที่ทำการศึกษาและข้อมูลที่ต้องการ จึงไม่สามารถกำหนดได้ว่าวิธีการใดเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาชุมชน

4. หลักในการศึกษาชุมชน

ทองคูณ หงส์พันธุ์ (ม.ป.ป. : 107) ได้เสนอหลักการพัฒนาชุมชนไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. ต้องศึกษาต่อเนื่องกันไปตลอดเวลา
2. ใช้วิธีการหลาย ๆ วิธี และทดลองทำหลาย ๆ ครั้ง
3. ใช้วิธีวิทยาศาสตร์ โดยเริ่มจากการตั้งจุดมุ่งหมาย การวางโครงการ การลงมือกระทำ และการประเมินผล ตามลำดับ
4. ใช้หลักฐาน วัสดุ อุปกรณ์ อย่างเพียงพอ และใช้อุเบกขาในการพิจารณา
5. สร้างความรู้สึกร่วมและความสัมพันธ์อันดีต่อผู้ที่ศึกษา เพราะมีโอกาสได้ข้อมูลที่แท้จริงได้มากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

การพัฒนาชุมชน โดยแท้จริงแล้วก็คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง ดังนั้น การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนจึงเป็นขั้นตอนสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการศึกษาชุมชน

1. ประเภทของปัญหาชุมชน

ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนนั้นมีมากมายหลายปัญหา แต่อาจจะจำแนกตามลักษณะของปัญหาได้ 5 ประเภท คือ

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เช่น ความยากจน ขาดเงินทุน ผลิตราคาต่ำ เป็นต้น
2. ปัญหาด้านสังคม เช่น การเพิ่มของประชากรมาก ค่อยการศึกษา เป็นต้น
3. ปัญหาด้านวัฒนธรรม เช่น วัตถุนิยม การรับวัฒนธรรมตะวันตกมากเกินไป เป็นต้น
4. ปัญหาด้านการเมืองการปกครอง เช่น การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น
5. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย

2. ระดับของปัญหาชุมชน

ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนนั้น อาจจะจัดลำดับความรุนแรงหรือความจำเป็นเร่งด่วนได้ 3 ระดับ คือ

1. ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริง (Felt Needs) เป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้สึกว่ามี ความเดือดร้อนมากที่สุด ต้องขจัดให้หมดไป ควรเริ่มแก้ไขปัญหามาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชนก่อน

2. ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่มีความรุนแรงน้อยลงมา (Unfelt Needs) เป็นปัญหา ซึ่งเกิดจากความต้องการของชุมชนที่อาจจะรู้สึกว่าเป็นข้อขัดข้องเดือดร้อนบ้าง แต่ยังไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะทำการแก้ไขในทันทีทันใด ต้องให้การศึกษา แนะนำให้เห็นถึงคุณและโทษของสิ่งเหล่านั้น จนประชาชนยอมรับว่าเป็นความต้องการที่จำเป็นที่สุดก่อน จึงจะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาเป็นอย่างดี

3. ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่ประชาชนไม่รู้สึกเดือดร้อน (Unawared Needs) เป็นปัญหาที่ประสບอยู่ แต่ไม่รู้ว่าเป็นปัญหาและควรแก้ไข ต้องให้การศึกษาแนะนำอย่างมาก ต้องอดทนและใช้เวลานาน จึงจะสามารถทำให้ประชาชนยอมรับว่าเป็นปัญหาและร่วมกันขจัดให้หมดไป (พัฒน์ สุจันงค์ และคนอื่นๆ . 2524 : 71)

3. ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน อาจมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การค้นหาปัญหาที่แท้จริง การค้นหาสาเหตุของปัญหา และการแสวงหาแนวทางแก้ไข ปัญหา

1. การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนนั้น เมื่อพบปัญหาแล้วจะต้องนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งว่าเป็นปัญหาที่แท้จริง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความไม่สะดวกสบายให้แก่ชุมชนหรือไม่ เพราะปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นข้อเดือดร้อนที่ชุมชนส่วนรวมประสบอยู่จริง ๆ และมีความเห็นพ้องกันว่ามีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ไขหรือกำจัดให้หมดไปนั่นเอง การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน อาจดำเนินการได้ 3 วิธี คือ

1.1 ใช้หลักเกณฑ์ช่วยในการพิจารณา ซึ่งมี 4 หลักเกณฑ์ คือ

1) ความร้ายแรงเร่งด่วน กล่าวคือ เป็นปัญหาที่อยู่ในสภาพหนัก มีผลเสียร้ายแรง และเป็นอันตราย ต้องแก้ไขโดยรีบด่วน

2) ผลกระทบต่อคนส่วนมาก ปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ไม่ใช่เพียงไม่กี่คนเท่านั้น

3) การยอมรับของชุมชน ปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากกว่าเป็นปัญหาของชุมชน ต่างระดับกันกว่าต้องร่วมกันแก้ไขให้หมดสิ้นไป

4) ผลเสียหายในอนาคต ปัญหาที่แท้จริงเป็นปัญหาซึ่งถ้าปล่อยไว้ โดยไม่ทำการแก้ไขแล้ว จะมีผลกระทบทำให้เกิดความเสียหายต่อชุมชนในอนาคตเป็นอย่างมาก

1.2 ใช้ข้อมูลตัวชี้วัด เป็นการนำข้อมูลตัวเลข ซึ่งเป็นสถิติต่าง ๆ มาเปรียบเทียบสภาวะปัญหากับสภาวะปกติ ซึ่งอาจจะแสดงเป็นอัตราส่วนร้อยละ สัดส่วน หรือ แสดงเป็นปริมาณตัวเลข หรืออาจใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จ.ป.ฐ) เป็นข้อมูลชี้วัด เป็นต้น

1.3 ยึดถือแนวทางบางประการในการพิจารณา ดังนี้

1) ต้องวิเคราะห์ด้วยความเป็นกลางและมองการณ์ไกล คือ ปราศจากการอคติและลำเอียง

2) ต้องระบุปัญหาที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจน ไม่กว้างเกินไป เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์และวางแผนแก้ปัญหาต่อไป

3) การค้นหาและระบุปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหานั้น ๆ ขึ้น และมองเห็นสาเหตุได้อย่างชัดเจน

4) การค้นหาปัจจัยที่ซ่อนเร้น เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะต้องนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น มาใช้เป็นแนวทางในการค้นหาปัจจัยดังกล่าว

5) การวิเคราะห์ระบบ (Systemic Analysis) ปัญหาของชุมชนมีมากมายหลายปัญหา แต่ละปัญหามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน บางปัญหาจะแก้ไขได้ต่อเมื่อได้แก้ปัญหาอื่นก่อนแล้ว และบางปัญหาเมื่อแก้ไขแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น จึงต้องทำการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งระบบ ไม่ใช่วิเคราะห์เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่งเท่านั้น

2. การค้นหาสาเหตุของปัญหาชุมชน นอกจากการค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชนที่กล่าวมาแล้ว ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ต้องทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของการเกิดปัญหาชุมชนเหล่านั้นอีกด้วย ซึ่งการหาสาเหตุของปัญหาชุมชน อาจจะกระทำได้ดังนี้

2.1 การพิจารณาเป็นลำดับแรกว่าสิ่งที่เป็นปัญหานั้นมีสภาพอย่างไร จึงทำให้เกิดปัญหานั้น ๆ ขึ้นมา

2.2 การพยายามค้นหาสาเหตุของปัญหาให้ได้ครบถ้วนทุกแง่ทุกมุม

2.3 การพิจารณาเพื่อหาว่าสาเหตุต่าง ๆ ที่ค้นหาได้นี้ อะไรเป็นสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้น

2.4 การสืบสาวจากผลของปัญหาที่เกิดขึ้นลงไปจนถึงต้นตอของปัญหาที่แท้จริง (กรมการพัฒนาชุมชน. 2526 : 81)

3. การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชน เมื่อสามารถค้นพบปัญหาของชุมชน และสาเหตุของการเกิดขึ้นของปัญหาเหล่านั้นแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายของการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ก็คือ การแสวงหาแนวทางเพื่อที่จะแก้ไขปัญหานั้นให้หมดไป ซึ่งสามารถดำเนินการได้ ดังต่อไปนี้

3.1 การศึกษารายละเอียดต่าง ๆ ของปัญหาอย่างรอบคอบ เช่น สาเหตุ อุปสรรค ในการแก้ไขปัญหา ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชน ปัจจัยที่สนับสนุนในการแก้ไขปัญหาและ พัฒนาชุมชน เป็นต้น

3.2 นำปัญหาที่สามารถค้นหาสาเหตุที่แท้จริงได้แล้ว มาพิจารณาแนวทางแก้ไข บางสาเหตุอาจมีวิธีการแก้ไขได้หลายแนวทาง

3.3 พยายามค้นหาวิธีแก้ไขปัญหากจากสาเหตุที่หาได้หลาย ๆ วิธี

3.4 มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับสภาพพื้นฐานของชุมชน (จิรพรรณ กาญจนจิตรรา. 2523 : 306)

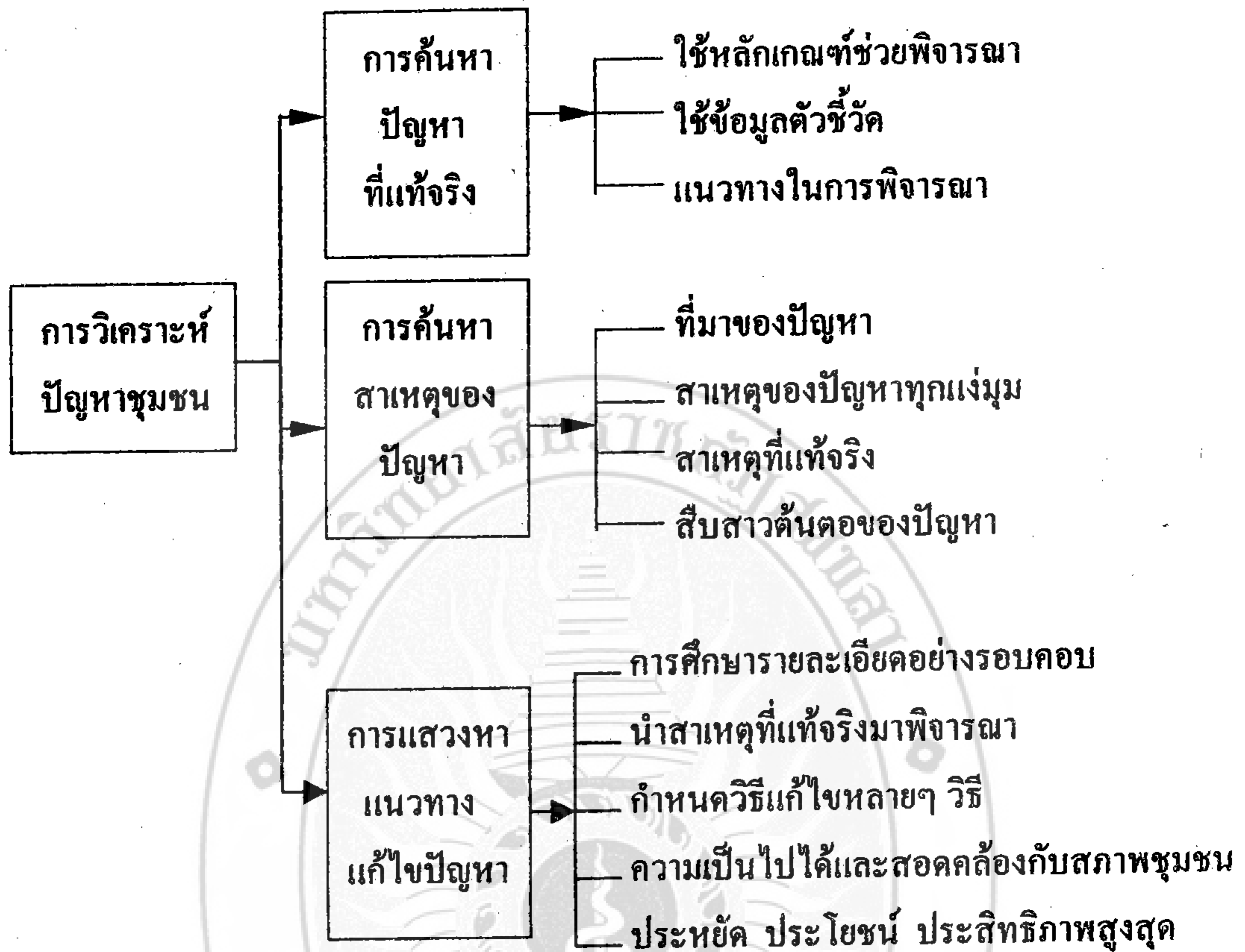
3.5 พิจารณาคัดเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาที่ประหยัด มีประโยชน์ มีประสิทธิภาพมากที่สุด และใช้ระยะเวลาที่น้อยที่สุดจากวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชน 3 วิธีการใหญ่ ๆ คือ

1) การแก้ไขปัญหาโดยประชาชนในชุมชนเอง ถ้าปัญหานั้นประชาชนมีขีดความสามารถที่จะดำเนินการแก้ไขได้เอง โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน

2) การแก้ไขปัญหาโดยความร่วมมือกันระหว่างประชาชนในชุมชนกับบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน โดยส่วนใดที่ประชาชนในชุมชนสามารถดำเนินการแก้ไขได้เองก็ดำเนินการไป บุคคลหรือองค์กรภายนอกจะเข้ามาดำเนินการในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนเท่านั้น

3) การแก้ไขปัญหาโดยบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน ถ้าเป็นปัญหาที่ใหญ่และยุ่งยากในการแก้ไขปัญหา ใช้งบประมาณมาก ซึ่งเกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนที่จะแก้ไขได้ด้วยตนเอง (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534 : 210)

ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน สรุปได้ดังรูปที่ 5.1

รูปที่ 5.1 ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

4. ประโยชน์ของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน มีประโยชน์หลายประการ คือ

1. เป็นแนวทางในการพิจารณาแก้ไขปัญหาค่ะละปัญหา ตามขีดความสามารถของชุมชน
2. ทำให้ทราบว่าปัญหาใดแก้ไขได้ง่าย ปัญหาใดแก้ไขได้ยาก สามารถเลือกดำเนินการได้ก่อนหลังตามลำดับ หรือปัญหาใดสามารถแก้ไขพร้อม ๆ กันได้ก็ดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน
3. เป็นการเตรียมการสำหรับการแก้ไขปัญหาล่วงหน้า ทำให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
4. เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง เพราะการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนนั้น เป็นการเชื่อมโยงปัญหาทั้งหมดเอาไว้ในทุกแง่มุม

ขั้นตอนที่ 3 การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน

เมื่อทำการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเรียบร้อยแล้ว ก็นำปัญหาที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการลงมือแก้ไขต่อไป

1. แนวทางในการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน

การจัดลำดับความสำคัญและปัญหาชุมชน มีแนวทางในการดำเนินการดังนี้

1. ปัญหาที่ชุมชนส่วนรวมได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด ถ้าปล่อยทิ้งไว้จะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ติดตามมา ควรเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมาก
2. ปัญหาที่เมื่อแก้ไขแล้วนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ได้ง่ายขึ้น ควรเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมาก
3. ปัญหาที่อยู่ในขีดความสามารถของประชาชนที่จะแก้ไขได้ ควรเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมาก

2. ประโยชน์ของการจัดลำดับความสำคัญและปัญหาชุมชน

การจัดลำดับความสำคัญและปัญหาชุมชน มีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1. ทำให้ทราบว่าปัญหาใดชุมชนเดือดร้อนมากที่สุด และต้องรีบแก้ไขก่อนปัญหาอื่น ๆ
2. ในชุมชนจะประสบปัญหามากมายหลายปัญหา จนไม่อาจจะทำการแก้ไขไปพร้อม ๆ กันได้ การจัดลำดับก่อนหลังจะเป็นแนวทางในการแก้ไขได้เป็นอย่างดี
3. ทำให้ทราบถึงความเกี่ยวพันกันของแต่ละปัญหา ถ้านำไปแก้ไขพร้อม ๆ กันได้ ก็จะไม่เสียเวลา
4. เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งหมดของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน

การวางแผนและโครงการพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นขั้นตอนของการเตรียมการเพื่อจะแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไป

1. ความหมายของการวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน

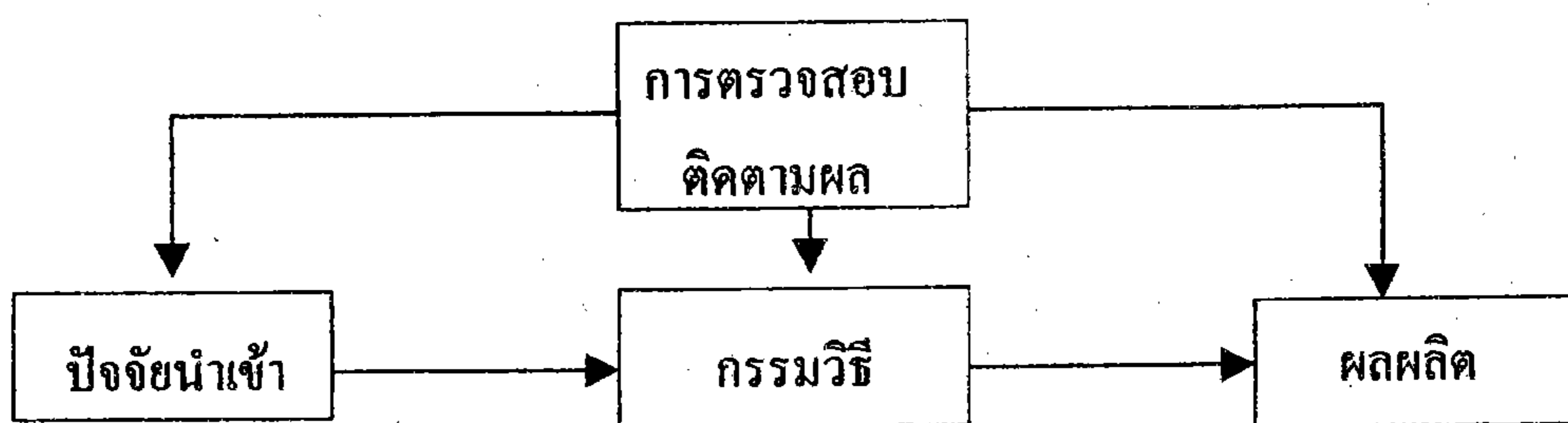
แผน (Plan) เป็นกลุ่มของงานหรือโครงการ ตั้งแต่สองโครงการขึ้นไป มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ประสานสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี และมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน โครงการจึงเป็นส่วนประกอบของแผน ซึ่งอาจจะแยกเป็นโครงการย่อย (Project) ออกไปอีกก็ได้ การวางแผนและการกำหนดโครงการจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องและประสานสัมพันธ์กัน

การวางแผนและการวางโครงการในงานพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินการบริหาร และกำหนดวิถีทางสำหรับปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีการลำดับความคิดในการดำเนินงานที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันว่าควรจะทำอะไร เมื่อไร ใครเป็นผู้ทำ ทำที่ไหน ทำไมจึงเลือกวิธีดำเนินงานเช่นนั้น ตลอดจนการฝึกอบรมให้ประชาชนได้เข้าใจวิธีการจัดสรรมอบหมายงาน ให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ทราบบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคน แต่ละกลุ่ม ทั้งยังเป็นการคาดการณ์ว่าในอนาคตควรจะดำเนินงานอย่างไรได้อีกด้วย (จิรพรรณ กาญจนจิตรรา. 2523 : 300) อันเป็นการเตรียมการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชุมชนไว้ล่วงหน้านั่นเอง

2. ลักษณะของการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชน

ลักษณะของการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชน โดยทั่วไปการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชน มีลักษณะดังนี้

1. มีลักษณะเป็นระบบ ประกอบด้วยปัจจัยที่นำเข้าไป (Input) เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงาน กระบวนการ เช่น วิธีการจัดการ การบริหาร กิจกรรมต่าง ๆ ที่นำมาใช้ ผลผลิต (Output) ซึ่งอาจจะเป็นรูปใดรูปหนึ่ง เช่น มีความรู้เพิ่มขึ้น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติลดลง การมีส่วนร่วมหรือข้อดีของการดำเนินงาน ซึ่งอาจกระทำในทุกขั้นตอน ซึ่งอาจสรุปได้ดังรูปที่ 5.2

รูปที่ 5.2 ระบบของการวางแผนและโครงการในการพัฒนาชุมชน

2. ต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยไม่ขัดแย้งกับนโยบายของรัฐบาล
3. มีการวางกรอบงานในอนาคต เป็นการคาดหมายเหตุการณ์ไว้ล่วงหน้าว่า จะมีกิจกรรมอะไรบ้าง จะดำเนินการพัฒนาได้อย่างไร เป็นต้น
4. มีระยะเวลาในการเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการที่แน่นอน
5. เป็นงานที่ริเริ่มหรืองานพัฒนา ไม่ใช่งานประจำที่ต้องทำตามปกติ (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534 : 215)

3. หลักในการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน

สถานีชัย บุญชู (2525 : 21) เสนอว่า การวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. การวางแผนและโครงการเป็นผลจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงของสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ และปัญหาของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ
2. ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยการดำเนินงานต้องเป็นไปตามลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชนนั้น ๆ อีกด้วย
3. การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชน ต้องพิจารณาถึงจำนวนประชาชนผู้เกี่ยวข้อง ความสนใจ และความต้องการของบุคคลในแต่ละครอบครัว
4. มีความสอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ ข้อห้ามของประชาชนในชุมชน
5. เริ่มจากสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่มีอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่ยังไม่มีและไม่รู้
6. วัตถุประสงค์ต้องสอดคล้องกับความสนใจ ความพึงพอใจของประชาชนในชุมชน
7. มีแผนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบแบบแผน
8. เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี
9. ต้องอาศัยความร่วมมือประสานงานในการปฏิบัติร่วมกับองค์กรต่าง ๆ และผู้นำในชุมชน
10. ต้องบ่งชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการประเมินผลได้เป็นอย่างดี

4. ขั้นตอนในการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน

โดยทั่วไป การวางแผนและโครงการควรมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. **ขั้นการกำหนดโครงการ** เป็นขั้นตอนของการกำหนดหลักการในการจัดทำแผนและโครงการ ประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ คือ

1.1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแผนและโครงการอย่างลึกซึ้ง ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างรัดกุมเหมาะสม และตรงจุด

1.2 การรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนและโครงการได้ง่ายและถูกต้องมากยิ่งขึ้น

1.3 การคัดเลือกปัญหาเพื่อจัดทำโครงการ โดยคัดเลือกจากปัญหาที่ได้ทำการศึกษาและจัดลำดับความสำคัญไว้แล้ว

1.4 การค้นหาสาเหตุและกำหนดวิธีแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจจะมีเพียงสาเหตุเดียวหรืออาจมีหลายสาเหตุก็ได้ ถ้ามีหลายสาเหตุต้องกำหนดวิธีแก้ไขไว้หลายวิธี

1.5 การวิเคราะห์ทางเลือกที่จะแก้ไขปัญหา โดยศึกษาความเป็นไปได้ในด้านกำลังคน แรงงาน งบประมาณ เทคนิควิธีการ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน แล้วตัดสินใจเลือกวิธีที่ดีที่สุดจัดทำเป็นโครงการ

2. **ขั้นจัดทำรายละเอียดของโครงการ** เป็นขั้นตอนของการร่างแผนงานและกิจกรรมที่จะดำเนินงาน โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสำรวจชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชนมาช่วยในการดำเนินการ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534 : 216) โดยทั่วไปรายละเอียดของโครงการประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ชื่อของโครงการ ต้องชัดเจนและครอบคลุมเรื่องที่จะดำเนินการทั้งหมด เช่น โครงการสร้างสะพานข้ามทะเลสาบสงขลา โครงการฝึกอบรมผู้นำเพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิต เป็นต้น

2.2 หลักการและเหตุผล เป็นการกล่าวถึงความสำคัญและความเป็นมาของการจัดทำโครงการนั้น ๆ ว่าทำไมจึงต้องจัดทำโครงการดังกล่าวขึ้น

2.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นการให้เหตุผลว่าโครงการที่จัดทำนั้นทำไปเพื่อวัตถุประสงค์หรือมีความต้องการอย่างไรบ้าง

2.4 เป้าหมายของโครงการ เป็นการระบุว่ากลุ่มเป้าหมายที่จะร่วมในโครงการเป็นใคร สังกัดกลุ่มหรือองค์กรใด จำนวนเท่าใด รูปแบบของโครงการเป็นรูปแบบใด ใช้เวลาที่วัน และใช้สถานที่ใดดำเนินการ

2.5 วิธีดำเนินงาน เป็นการบอกขั้นตอนของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะดำเนินงานในโครงการว่าจะทำอะไร กับใคร ที่ไหน และอย่างไร ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นขั้นลงมือดำเนินงานในภาคปฏิบัติการนั่นเอง

2.6 ระยะเวลาในการดำเนินงาน เป็นการระบุเวลาการปฏิบัติงานว่าในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมที่กำหนดขึ้นนั้น จะดำเนินการในระยะเวลาใด อาจจะกระทำในรูปของตารางเวลาปฏิบัติงานก็ได้

2.7 งบประมาณ เป็นการระบุถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการปฏิบัติงานตามโครงการทั้งหมด อาจจำแนกเป็นค่าวัสดุครุภัณฑ์ ค่าใช้สอย ค่าตอบแทน และอื่น ๆ

2.8 การติดตามและการประเมินผลโครงการ เป็นการบอกถึงวิธีการประเมินผลโครงการว่าจะดำเนินการด้วยวิธีการใด ในเวลาใด และอย่างไร

2.9 ผู้รับผิดชอบโครงการ เป็นการระบุผู้ที่รับผิดชอบการดำเนินงานในโครงการที่จัดทำขึ้นว่ามีใครบ้าง

2.10 ผลที่คาดว่าจะได้รับ เป็นการคาดคะเนล่วงหน้าว่าโครงการที่ดำเนินการไปนั้น เมื่อเสร็จสิ้นตามโครงการแล้วจะได้รับผลต่อใคร ในปริมาณมากน้อยเท่าใด ผลที่คาดว่าจะได้รับนี้ต้องมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของโครงการเสมอ

รายละเอียดของโครงการที่กล่าวมาแล้วศึกษาได้จากตัวอย่างของโครงการต่อไปนี้

ตัวอย่างโครงการ

1. ชื่อโครงการ โครงการฝึกอบรมบุคลากรเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งของสถาบันราชภัฏสงขลา

2. หลักการและเหตุผล

สถาบันราชภัฏสงขลาได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2542 ในการดำเนินงานของศูนย์ฯ นั้น มีผู้เกี่ยวข้องที่ต้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเป็นจำนวนมาก ทั้งบุคลากรของสถาบันและบุคลากรภายนอกสถาบัน ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดในการพัฒนาให้ไปในทิศทางที่ถูกต้องและสอดคล้องกัน สถาบันราชภัฏสงขลาจึงจัดทำโครงการฝึกอบรมบุคลากรเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งของสถาบันราชภัฏสงขลาขึ้น

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สถาบันราชภัฏสงขลามีบุคลากรทำหน้าที่เป็นวิทยากรเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งมากขึ้น
2. เพื่อให้สถาบันราชภัฏสงขลามีเครือข่ายวิทยากรชุมชนเข้มแข็ง ทั้งภายในและภายนอกสถาบัน
3. เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นฯ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
4. เพื่อสนองพระราชดำริเรื่องการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

4. เป้าหมาย

1. จัดฝึกอบรมบุคลากร จำนวน 80 คน ประกอบด้วย
 - 1.1 บุคลากรของสถาบันราชภัฏสงขลา จำนวน 40 คน เป็นอาจารย์ จำนวน 20 คน และนักศึกษา จำนวน 20 คน
 - 1.2 บุคลากรภายนอกสถาบันราชภัฏสงขลา จำนวน 40 คน คือ
 - 1) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเป้าหมาย 3 แห่ง ในเขตจังหวัดสงขลา พัทลุง และสตูล แห่งละ 3 คน รวมจำนวน 9 คน
 - 2) ครูสังกัดสำนักงานการศึกษาแห่งชาติในองค์การบริหารส่วนตำบลเป้าหมาย 3 แห่ง ในเขตจังหวัดสงขลา พัทลุง และสตูล แห่งละ 2 คน รวม 6 คน โดยไม่ซ้ำโรงเรียนกัน
 - 3) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลผู้นำท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลอื่นในจังหวัดสงขลา แห่งละ 1 คน รวม 25 คน
2. จัดฝึกอบรมเป็นเวลา 3 วัน ตามหลักสูตรการฝึกอบรมวิทยากรเครือข่ายชุมชนของสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ ณ สงขลาพาเลซ สถาบันราชภัฏสงขลา

5. วิธีดำเนินงาน

1. ขออนุมัติโครงการ
2. เตรียมการและประสานงาน
3. จัดฝึกอบรม
4. ประเมินผล

6. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

กรกฎาคม - กันยายน 2542 โดยมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

วิธีการดำเนินงาน / กิจกรรม	ระยะเวลาในการดำเนินงาน
1. ขออนุมัติโครงการ	กรกฎาคม 2542
2. เตรียมการและประสานงาน	กรกฎาคม - สิงหาคม 2542
3. จัดฝึกอบรม	31 สิงหาคม - 2 กันยายน 2542
4. ประเมินผลการฝึกอบรม	กรกฎาคม - กันยายน 2542

7. งบประมาณ

ใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน จำนวน 60,000 บาท จำแนกตามหมวดรายจ่าย ดังนี้

1. ค่าวัสดุ	จำนวน	6,000	บาท
2. ค่าใช้สอย	จำนวน	40,000	บาท
3. ค่าตอบแทน	จำนวน	14,000	บาท

ทั้งนี้โดยถ้วนเฉลี่ยจ่ายทั้ง 3 หมวดรายจ่าย

8. ผู้รับผิดชอบโครงการ

1. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สถาบันราชภัฏสงขลา
2. วิทยาการหลักเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง สถาบันราชภัฏสงขลา
3. สำนักวิจัยและฝึกอบรม สถาบันราชภัฏสงขลา

9. การติดตามและประเมินผล

1. ประเมินจากการเข้าร่วมในกิจกรรมระหว่างการฝึกอบรม
2. ประเมินจากการตอบแบบสอบถาม
3. ประเมินจากการนำผลการฝึกอบรมไปใช้ในชุมชน

10. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

สถาบันราชภัฏสงขลามีวิทยาการและบุคลากรเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเพียงพอแก่การดำเนินงานสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และนโยบายของรัฐบาล

ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยการสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนจนประสบความสำเร็จ

3. **ขั้นประเมินและอนุมัติโครงการ** เป็นขั้นตอนที่นำเสนอแผนและโครงการที่จัดทำรายละเอียดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ค่อยู่ที่มีอำนาจหน้าที่ในการอนุมัติโครงการ เพื่อพิจารณาว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ควรปรับปรุงแก้ไขส่วนใดหรือยังไม่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ดำเนินการ ซึ่งโดยปกติโครงการที่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการได้นั้น ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

3.1 มีประโยชน์ต่อประชาชน คือ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

3.2 มีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน คือ เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนและประชาชนในชุมชน

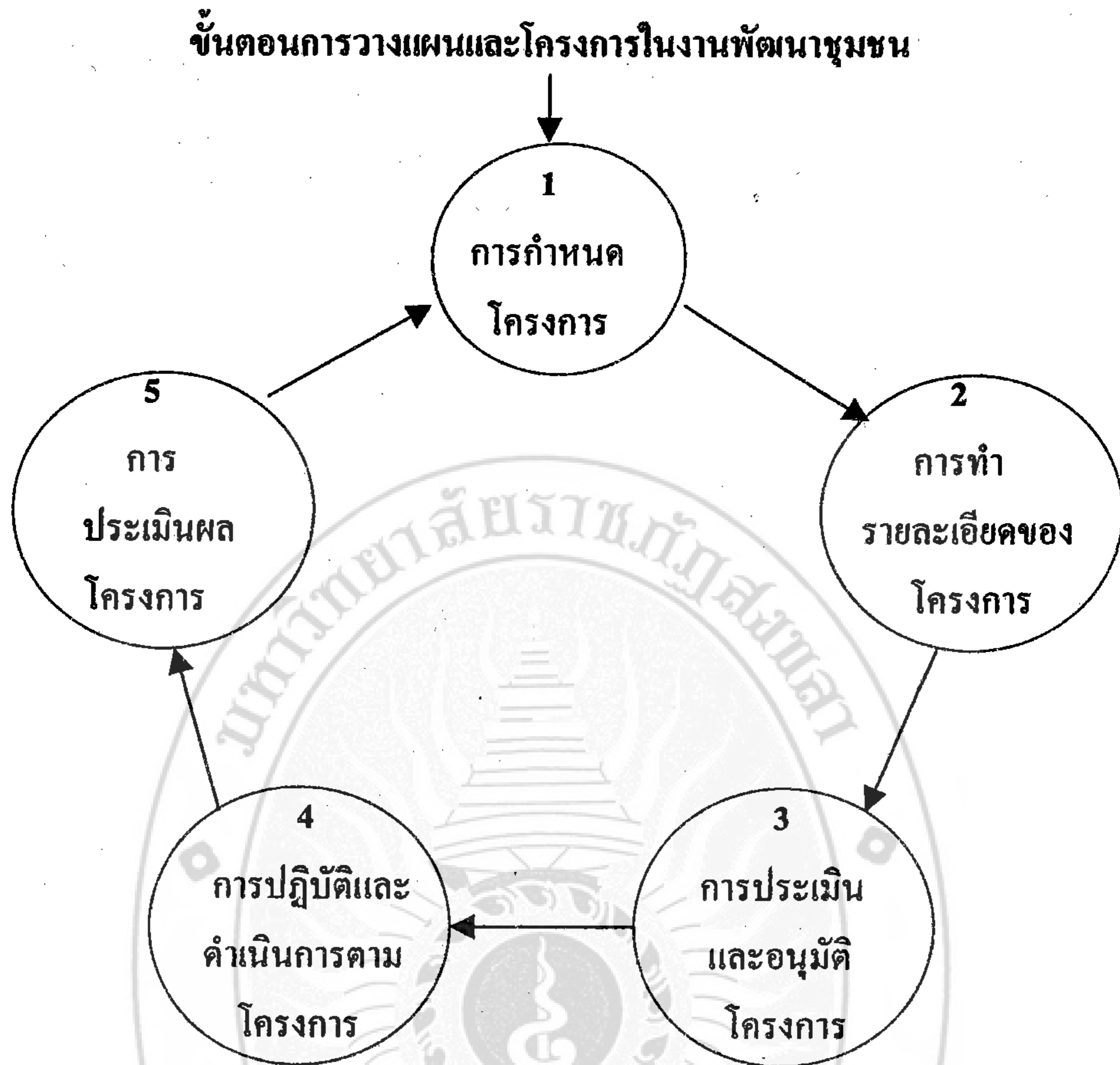
3.3 ถูกต้องตามหลักการพัฒนาชุมชน คือ หลักความร่วมมือของประชาชน การพึ่งตนเองของชุมชน การใช้ทรัพยากรในชุมชน การปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม การค้นหาและการพัฒนาผู้นำ การสมทบ การประสานงาน เป็นต้น

3.4 ถูกต้องตามหลักและวิธีการวางแผนและโครงการ คือ กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ไว้อย่างรอบคอบ มีความถูกต้องและชัดเจน เมื่อพิจารณาแล้วทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้สำเร็จ

4. **ขั้นปฏิบัติและดำเนินการตามโครงการ** เป็นการนำแผนและโครงการที่ได้รับอนุมัติแล้วไปปฏิบัติและดำเนินงาน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในโครงการ ในขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบให้มากที่สุด

5. **ขั้นประเมินผลโครงการ** เป็นการประเมินเพื่อทราบถึงความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาชุมชน ซึ่งควรประเมินผลในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน แล้วประเมินผลความสำเร็จโดยส่วนรวมของโครงการ หลังจากโครงการเสร็จสิ้นลง

การวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน ทั้ง 5 ขั้นตอน สามารถสรุปได้ ดังรูปที่

รูปที่ 5.3 ขั้นตอนการวางแผนและโครงการในงานพัฒนาชุมชน

5. ประโยชน์ของการวางแผนและโครงการการพัฒนาชุมชน

การวางแผนและโครงการมีประโยชน์ต่องานพัฒนาชุมชนหลายประการ ดังนี้

1. ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบรายละเอียดต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชน เช่น ความเป็นมา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ขอบเขต วิธีดำเนินงานหรือกิจกรรม ระยะเวลาดำเนินงาน งบประมาณ วิธีการประเมินผล และผู้รับผิดชอบโครงการ เป็นต้น
2. เป็นการเตรียมการดำเนินงานพัฒนาชุมชนไว้อย่างรอบคอบ กำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติไว้ตามลำดับก่อนหลัง ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
3. เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้กับประชาชน เพราะการวางแผนและโครงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำตั้งแต่เริ่มต้น จึงเชื่อมั่นได้ว่า การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จบรรลุถึงปรัชญา แนวความคิด และหลักการพัฒนาชุมชนอย่างแน่นอน

4. การวางแผนและโครงการได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายจากปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน จึงเชื่อมั่นได้ว่าไม่มีการดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของผู้หนึ่งผู้ใด และถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์และเป้าหมายขึ้น ก็จะได้รับการหักท้วงต่อต้านจากประชาชน

5. ทำให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดชะงัก แม้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลบางคน แต่แผนและโครงการไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย สามารถจัดหาบุคคลมารับผิดชอบแทนได้ทันที

6. การวางแผนและโครงการเป็นการเตรียมการอย่างรอบคอบ ถูกต้องตามหลักวิชาการ จึงเป็นการดำเนินงานในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ประหยัด และใช้เวลาไม่มากนัก ทำให้คุ้มค่ากับการดำเนินการ

7. ช่วยในการประสานงาน เพราะแผนและโครงการได้กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ และเป็นที่ยอมรับกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้การประสานงานกันทำได้ง่ายขึ้น

8. ทำให้การดำเนินการพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานพัฒนาชุมชน

เมื่อพิจารณาวิธีดำเนินงาน และเห็นว่ามีความถูกต้องเหมาะสมดีแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้น ในขั้นตอนนี้ผู้รับผิดชอบโครงการจะต้องดำเนินการ 2 ประการ ที่สำคัญ คือ การบริหารโครงการ และการควบคุมและติดตามโครงการ

1. การบริหารโครงการ

การบริหารโครงการ เป็นการนำวิธีการต่าง ๆ มาใช้เพื่อช่วยให้การดำเนินงานตามแผนและโครงการพัฒนาเป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ

1. แนวทางในการบริหารโครงการ การบริหารโครงการ ควรมีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 การจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้น เพื่อช่วยในการตัดสินใจ

1.2 การทำงานเป็นกลุ่ม

- 1.3 การกำหนดและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานให้ชัดเจน
- 1.4 การตัดสินใจหรือการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ โดยการประชุมปรึกษาหารือกัน
- 1.5 การจัดบันทึกเรื่องราวหรือจัดทำรายละเอียดต่าง ๆ ของโครงการไว้ เพื่อใช้ประโยชน์

2. ขั้นตอนของการบริหารโครงการ ในการบริหารโครงการควรมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 2.1 จัดให้มีการอำนวยการสั่งการ และแบ่งงานเป็นสัดส่วนตามแผนงานที่วางไว้
- 2.2 แข่งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับแผนและโครงการเข้าใจอย่างชัดเจน และถูกต้องตรงกัน

- 2.3 กำหนดวิธีการประสานงานให้ชัดเจน
- 2.4 กำหนดวิธีการตรวจสอบและควบคุมงานให้เหมาะสม
- 2.5 ตรวจสอบและประเมินผลงานเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงส่วนที่ไม่เป็นไปตามโครงการ

2. การควบคุมและติดตามโครงการ

การควบคุมและติดตามโครงการ เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาชุมชน เพราะถ้าไม่มีการควบคุมและติดตามโครงการแล้ว โอกาสที่การดำเนินงานจะประสบปัญหาและไม่บรรลุเป้าหมายก็จะมีมากขึ้น

1. วัตถุประสงค์ของการควบคุมและกิจกรรมตามโครงการ จีรพรรณ กาญจนจิตรรา (2523 : 383) และ ชูวัฒน์ วุฒิเมธี (2527 : 126) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการควบคุมและติดตามโครงการไว้ดังนี้

- 1.1 เพื่อตรวจสอบวิธีปฏิบัติงานว่าเหมาะสมหรือไม่ เพียงใด
- 1.2 เพื่อบำรุงขวัญหรือจูงใจตัวบุคคลในหน่วยงาน
- 1.3 เพื่อนำผลไปปรับปรุงแก้ไขโครงการให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์
- 1.4 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของผู้บริหาร โครงการและผู้ร่วมโครงการ ในการวางโครงการครั้งต่อไป
- 1.5 เพื่อนำข้อมูลหรือผลที่ได้จากการควบคุมและติดตามไปรายงานต่อผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา แสดงผลงานของหน่วยงานที่ตนสังกัด รายงานผลต่อประชาชน

2. ประเภทและรูปแบบสำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ การควบคุมและติดตามผลโครงการทำได้หลายรูปแบบ โดยทั่วไปในการควบคุมและติดตามผล ควรจะประกอบด้วยประเภทหนึ่งประเภทใดหรือหลาย ๆ ประเภทรวมกัน ดังนี้

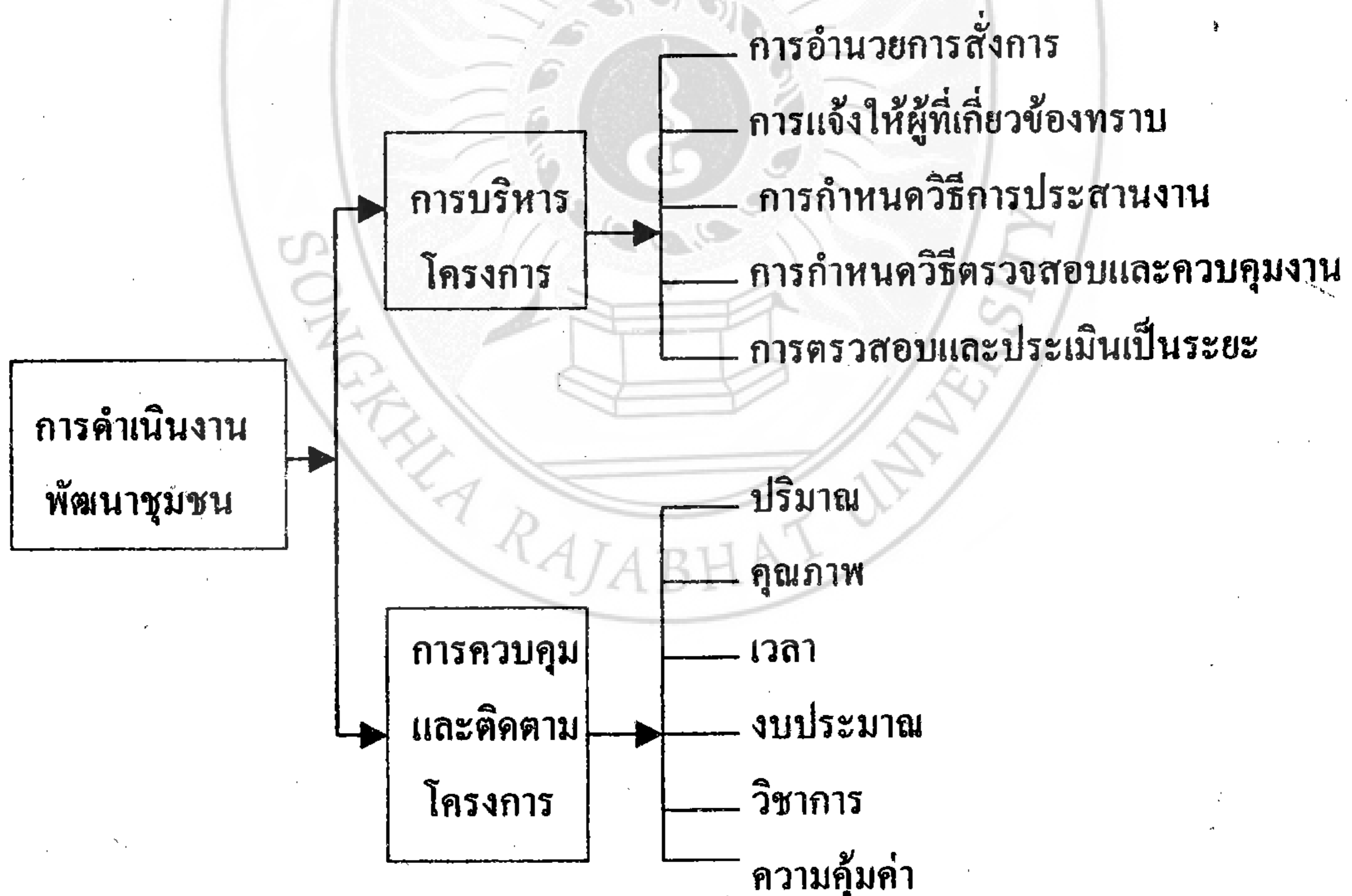
2.1 การควบคุมและติดตามผลด้านปริมาณที่กำหนดในเป้าหมายของโครงการว่า เป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่

2.2 การควบคุมและติดตามผลด้านคุณภาพว่าผลของโครงการมีคุณภาพในการใช้ งานเป็นอย่างไร

2.3 การควบคุมและติดตามด้านเวลาว่าการดำเนินงาน โครงการเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่ อย่างไร

2.4 การควบคุมและติดตามผลด้านงบประมาณว่าเพียงพอหรือไม่ อย่างไร

2.5 การควบคุมและติดตามด้านวิชาการว่าโครงการถูกต้องตามหลักวิชาการหรือไม่

รูปที่ 5.4 การดำเนินงานพัฒนาชุมชน

2.6 การควบคุมและติดตามผลในแง่ความคุ้มค่าของโครงการ เป็นการคำนึงถึงความคุ้มค่าของโครงการว่าที่ลงทุนไปนั้น ได้ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนคุ้มค่าหรือไม่

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนอาจสรุปได้ ดังรูปที่ 5.4

3. อุปกรณ์สำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ ในการควบคุมและติดตามโครงการ ควรมีอุปกรณ์ดังต่อไปนี้

3.1 รายงาน อาจจะเป็นการรายงานด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร หรือทั้ง 2 แบบก็ได้ การรายงานช่วยให้สามารถติดตามการเคลื่อนไหวของการปฏิบัติงานตามแผนและโครงการได้

3.2 แผนภูมิ มีหลายประเภท เช่น แผนภูมิแสดงรูปแบบการบริหาร แสดงหน้าที่รับผิดชอบ แสดงสถิติต่าง ๆ แสดงผลงานเปรียบเทียบ เป็นต้น ทำให้มองเห็นภาพของงาน และองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น สามารถมองเห็นปัญหาและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ทันที สามารถคาดคะเนสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเตรียมการไว้รองรับได้อย่างถูกต้อง

3.3 แผนงาน เป็นการวางกรอบของการปฏิบัติงานที่แน่นอน ช่วยให้การดำเนินงานเป็นระเบียบ ประหยัดกำลังคน เงิน วัสดุ และเวลา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการควบคุมและติดตามโครงการเป็นอย่างดี

3.4 การตรวจงาน เป็นการเอาใจใส่ บำรุงขวัญ กำลังใจ สร้างแรงจูงใจ และการตระหนักถึงความรับผิดชอบให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน การตรวจงานควรดำเนินการในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อจะได้ทราบถึงสภาพของการปฏิบัติงานด้วยตนเอง

3.5 ระเบียบข้อบังคับและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน เป็นเครื่องมือในการควบคุมและติดตามโครงการ โดยตรง เช่น ระเบียบเกี่ยวกับการเงิน พัสดุ ครุภัณฑ์ ระเบียบเกี่ยวกับบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน เป็นต้น

4. แนวทางสำหรับการควบคุมและติดตามโครงการ ผู้มีหน้าที่ในการควบคุมและติดตามโครงการ ควรมีแนวทางสำหรับการปฏิบัติงาน ดังนี้

4.1 ต้องรู้วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการที่ตั้งไว้เป็นอย่างดี

4.2 ต้องรู้ขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างดี

4.3 ต้องรู้รายละเอียดของโครงการเป็นอย่างดี เช่น งบประมาณ บุคลากร เป็นต้น

4.4 ต้องรู้ผลของการดำเนินงานในขณะที่ติดตามผล และผลงานต่อเนื่องกันมา

4.5 ต้องสามารถเปรียบเทียบความคุ้มค่าของโครงการที่ลงทุนได้

4.6 ต้องรู้สาเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง และสามารถหาทางแก้ไขได้ทันที

4.7 ต้องรู้จักฉบับที่กเพื่อเป็นหลักฐาน หรือเสนอให้ผู้รับผิดชอบหรือผู้ร่วมงาน
รับรู้ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 การประเมินผลงาน

การประเมินผลงาน เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ให้สามารถดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่วางไว้ หรือเป็นวิธีการสำหรับตัดสินว่ากิจการดำเนินไปด้วยความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด และจะต้องดำเนินการต่อไปอีกมากน้อยเท่าไร จึงจะประสบผลสำเร็จ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2526 : 252) ดังนั้น การประเมินผลจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่ส่องให้ผู้ปฏิบัติงานพัฒนา ได้มองเห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อยของการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนของโครงการ และยัง สามารถใช้ในการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อีกทางหนึ่งด้วย

1. ประเภทของการประเมินผลงาน

การประเมินผลงานอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การประเมินผลเชิงปริมาณ (Quantitative Evaluation) เป็นการประเมินผลเพื่อทราบถึงความมากน้อย หรือจำนวนของปริมาณงานที่เกิดขึ้นจากโครงการเป็นสำคัญ
2. การประเมินผลเชิงคุณภาพ (Qualitative Evaluation) เป็นการประเมินผลเพื่อทราบถึงผลกระทบของโครงการหรืองานต่อคนและชุมชนว่าคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่

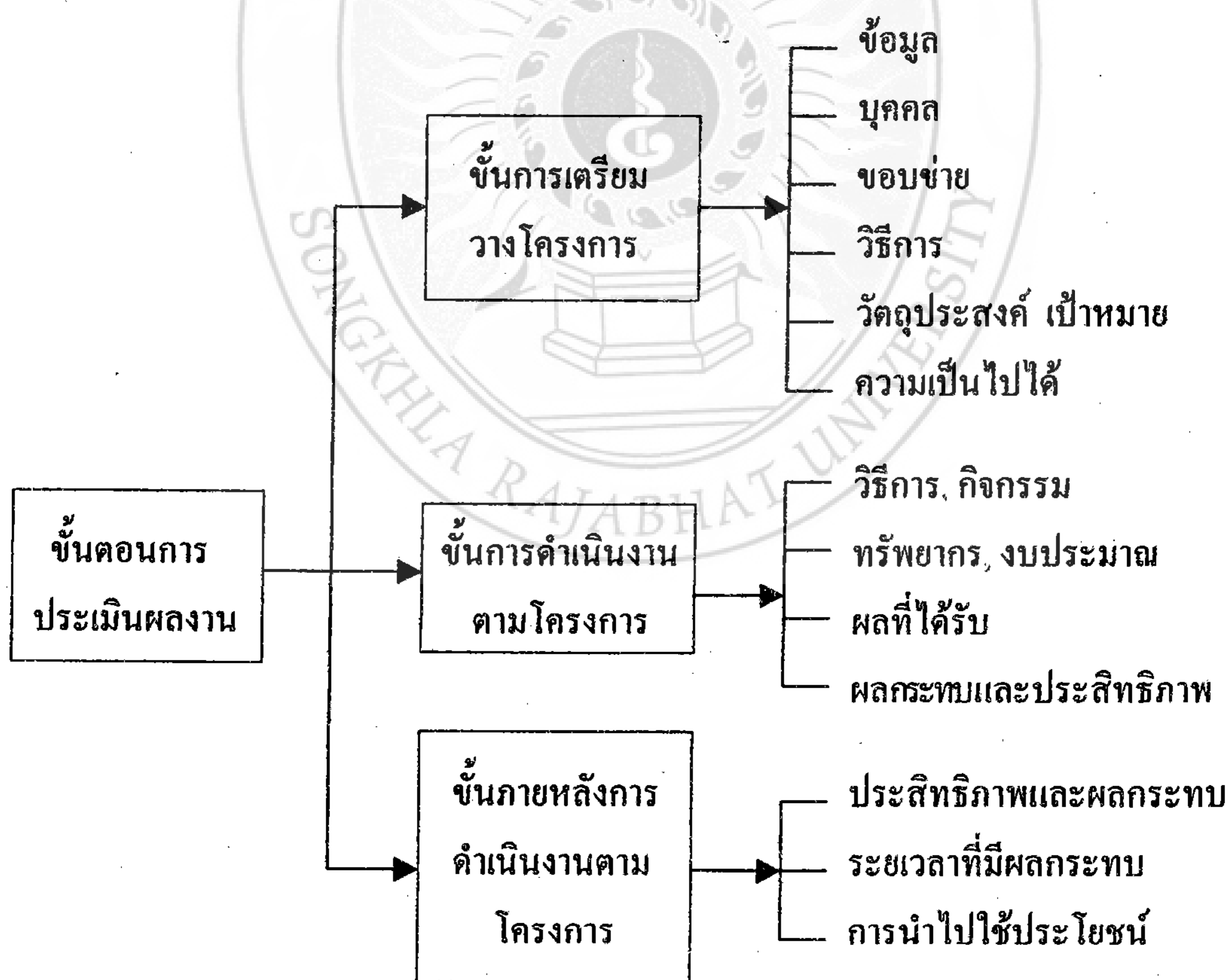
2. ขั้นตอนการประเมินผลงาน

ในการประเมินผลงานนั้น มีขั้นตอนที่ควรทำการประเมินผล 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการเตรียมวางโครงการ ควรทำการประเมินผลในเรื่องต่อไปนี้

- 1.1 ข้อมูลที่นำมาใช้จัดทำโครงการ
- 1.2 บุคคลที่มีส่วนร่วมในโครงการ
- 1.3 ขอบข่ายของโครงการ
- 1.4 วิธีการจัดทำโครงการ
- 1.5 วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

- 1.6 องค์ประกอบของโครงการ
- 1.7 ความเป็นไปได้ของโครงการ
- 2. **ขั้นการดำเนินงานตามโครงการ ควรประเมินผลในเรื่องต่อไปนี้**
 - 2.1 กิจกรรมหรือวิธีการที่ใช้
 - 2.2 ทรัพยากร งบประมาณ
 - 2.3 ผลที่ได้รับ
 - 2.4 ผลกระทบและประสิทธิภาพของโครงการ
- 3. **ขั้นภายหลังการดำเนินงานตามโครงการ เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ทำการประเมินผลงาน ในขั้นตอนนี้ สิ่งที่จะต้องทำการประเมิน คือ**
 - 3.1 ประสิทธิภาพและผลกระทบของโครงการ
 - 3.2 ระยะเวลาที่มีผลกระทบต่อโครงการ
 - 3.3 การนำไปใช้ประโยชน์ (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534 : 137)

รูปที่ 5.5 ขั้นตอนในการประเมินผลงาน

มีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการประเมินผลงานอยู่ประการหนึ่ง คือ มักเข้าใจกันว่า การประเมินผลงานจะดำเนินการเมื่อโครงการเสร็จสิ้นลงแล้ว ซึ่งความจริงควรดำเนินการทั้ง 3 ขั้นตอนที่กำลังกล่าวมาแล้ว การประเมินผลงานจึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ขั้นตอนในการประเมินผลงาน อาจสรุปได้ดังรูปที่ 5.5

3. การจัดระบบการประเมินผล

การจัดระบบการประเมินผล ยิวตัน วุฒิเมธี (2527 : 305 - 307) ได้จัดระบบการประเมินผลในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

1. การจัดเก็บข้อมูล ทั้งข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและข้อมูลของแผนและโครงการ เพื่อนำมาใช้ในการประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ
2. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลและวิธีการจัดเก็บข้อมูล ถ้าเป็นการประเมินด้านประสิทธิผล ควรเก็บข้อมูลจากผู้ได้ประโยชน์โดยตรงจากแผนและโครงการ แต่ถ้าประเมินเรื่องผลกระทบ ควรเก็บข้อมูลทั้งจากผู้ได้รับผลประโยชน์และไม่ได้รับผลประโยชน์
3. การใช้เจ้าหน้าที่หรือบุคลากร ถ้าเป็นการประเมินเพื่อเร่งรัด ควบคุม และปรับปรุงงานหรือโครงการเพียงโครงการเดียว อาจใช้ผู้ประเมินที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบโครงการนั้นก็ได้ แต่ถ้าหากต้องการประเมินผลรวมของโครงการหลาย ๆ โครงการ โดยเฉพาะผลกระทบของโครงการ ควรใช้บุคลากรจากหลายฝ่ายมาประเมินร่วมกัน คือ ทั้งผู้เชี่ยวชาญ และผู้ปฏิบัติงานในโครงการ
4. การนำประชาชนผู้รับผลประโยชน์ตามโครงการ โดยเฉพาะผู้นำชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการประเมินผล เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการ และร่วมรับผิดชอบโครงการตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนขั้นตอนสุดท้ายของโครงการ
5. การกำหนดขั้นตอนในการประเมินผลให้เหมาะสม โดยทั่วไปมีขั้นตอนตามลำดับ คือ การสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การวางแผนโครงการ การจัดบุคลากร การจัดซื้อจัดจ้าง การปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ จนสิ้นสุดโครงการ การประเมินผลกระทบต่อชุมชน เพื่อทราบถึงปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน
6. การกำหนดมาตรการเครื่องชี้วัด การประเมินผลจะมีความถูกต้องแม่นยำเพียงใด ขึ้นอยู่กับเครื่องชี้วัดเป็นสำคัญ จึงต้องกำหนดเครื่องชี้วัดทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมให้ชัดเจน ครอบคลุมสิ่งที่จะทำการประเมินผล และถูกต้องตามหลักวิชาการ

7. การเขียนและเสนอรายงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ โดยแยกเขียนเป็นเรื่อง ๆ ซึ่ให้เห็นจุดดีจุดด้อยของแต่ละเรื่องอย่างชัดเจน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. ประโยชน์ของการประเมินผลงาน

การประเมินผลงานในการพัฒนาชุมชนมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ทำให้ทราบสภาพต่างๆ ของการดำเนินงานในทุกขั้นตอน
2. ทำให้ทราบข้อดีของการดำเนินงาน สามารถดำเนินงานต่อไปได้ด้วยความมั่นใจว่าจะประสบความสำเร็จ
3. ทำให้ทราบข้อบกพร่องของการดำเนินงาน สามารถแก้ไขได้ตรงปัญหาและทันที่
4. ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามขั้นตอน วิธีการที่กำหนด และถูกต้องตามหลักวิชาการ
5. ช่วยประหยัดในด้านบุคลากร งบประมาณ และเวลาในการดำเนินงาน
6. ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติงานอย่างรอบคอบ รับผิดชอบ และถูกต้องตามหน้าที่ รับผิดชอบของแต่ละคน
7. ช่วยในการขอความสนับสนุนช่วยเหลือจากบุคคลและหน่วยงานภายนอกชุมชนในเรื่องที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชน เพราะการประเมินผลทำให้ได้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และความจำเป็นดังกล่าว
8. ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและโครงการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ต่อไป เพราะการประเมินผลทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งเสริมให้โครงการประสบความสำเร็จ และปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา อุปสรรค ในการพัฒนาชุมชน สามารถนำไปปรับใช้กับการวางแผนและโครงการในลักษณะเดียวกันได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่ 7 การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชน นับเป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนที่นำสิ่งซึ่งได้รับจากขั้นตอนก่อน ๆ โดยเฉพาะในขั้นตอนการประเมินผลงาน มาหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นให้หมดไป

ทั้งในโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่ และโครงการที่จะดำเนินการต่อไป การทบทวนเพื่อแก้ไข ปัญหาและอุปสรรค มีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

1. ดำเนินการแก้ไขทันทีที่พบว่าได้เกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้น อย่าปล่อยทิ้งไว้ เพราะ ปัญหาจะลุกลามขยายขึ้นจนอาจจะไม่สามารถแก้ไขได้ ทำให้การดำเนินงานพัฒนาหยุดชะงัก ง่าย หรือล้มเลิกก็ได้

2. จัดปัญหาและอุปสรรคไว้เป็นหมวดหมู่ตามลักษณะที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาเกี่ยวกับ บุคลากร ปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณ ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน ปัญหาเกี่ยวกับการ บริหาร ปัญหาเกี่ยวกับการประสานงาน ปัญหาการไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน เป็นต้น การแก้ไขปัญหาในเรื่องหนึ่งเรื่องใด จึงสามารถดำเนินการได้ครอบคลุมขอบเขตของ ปัญหาทั้งหมด

3. กำหนดลำดับขั้นตอนของการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในแต่ละปัญหา โดยยึดถือ ความรุนแรงที่เกิดขึ้น การเกี่ยวข้องกับปัญหาอื่น ๆ และขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหา ของประชาชนเป็นลำดับ

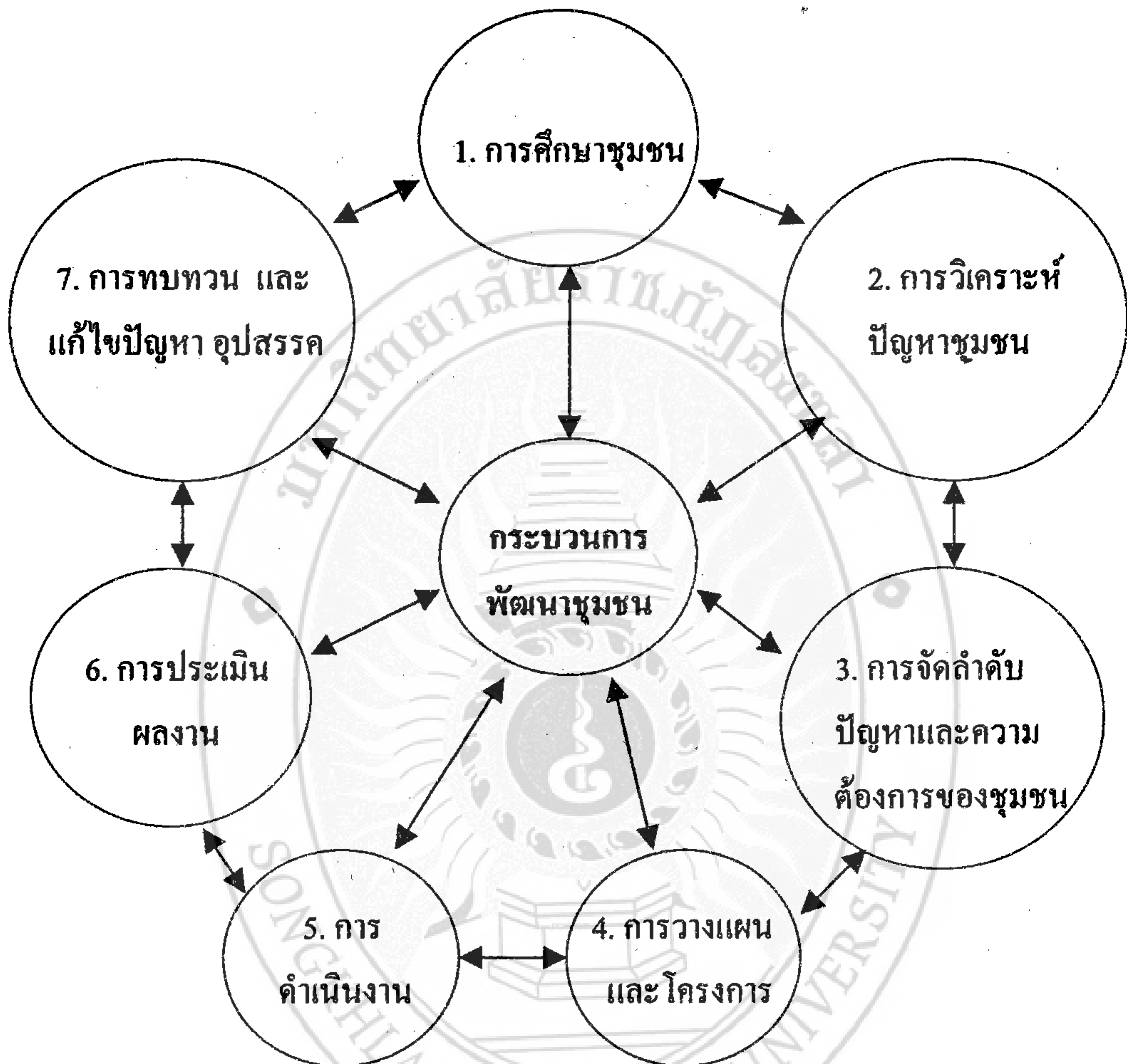
4. ทำความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ว่าการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการ ปรับปรุงงานให้ดีขึ้น และเพื่อความสำเร็จของงาน ไม่ใช่เพื่อการหาข้อบกพร่องหรือความ ผิดพลาดของผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะอาจทำให้เกิดความรู้สึกเสียหน้ากับผู้นปฏิบัติงานบางคน

5. เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ร่วมกัน วางแผนโครงการเพื่อหาแนวทางแก้ไขและลงมือแก้ไขปัญหาให้มากที่สุด เพื่อสร้างความรู้และ ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนโดยตรง

6. บันทึกปัญหาและอุปสรรค การเตรียมการ และการแก้ไขปัญหาไว้ในรูปของรายงาน หรืออื่น ๆ เพื่อเก็บรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ เมื่อมีการจัดทำแผนและโครงการพัฒนาชุมชนใน ลักษณะเดียวกันนี้อีก จะได้นำข้อมูลไปใช้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้นอีก

กระบวนการพัฒนาชุมชนทั้ง 7 ขั้นตอน ที่กล่าวมาแล้ว มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และต้องดำเนินการเป็นลำดับจากขั้นตอนที่ 1 มาถึงขั้นตอนที่ 7 ไม่ควรดำเนินการข้ามขั้นตอน เพราะจะส่งผลกระทบต่อขั้นตอนอื่น ๆ ทั้งนี้ นอกจากว่าประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในการ พัฒนามีประสบการณ์ มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน จนสามารถ ดำเนินงานข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไปก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องมีการปรับปรุงแผนและ โครงการให้ สอดคล้องและมั่นใจได้ว่าการดำเนินงานจะไม่ประสบปัญหาและอุปสรรค และสามารถดำเนิน

การบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาชุมชน อาจสรุปได้ดังรูปที่ 5.6

รูปที่ 5.6 ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาชุมชน

บทสรุป

การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมที่มีขั้นตอนเป็นลำดับก่อนหลัง การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน คือ การศึกษาชุมชน เพื่อค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ปัญหา การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน การเตรียมการแก้ไขปัญหาลักษณะของแผนและโครงการ การนำแผนและโครงการไปดำเนินงาน การประเมินผลงานและการทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาลูกอุปสรรค

ที่เกิดขึ้นตามลำดับ ในแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และส่งผลกระทบต่อกันและกัน ดังนั้น การดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ จึงต้องมีความรอบคอบ ถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการควบคุมติดตามโครงการ การตรวจสอบประเมินผลงานเพื่อให้การดำเนินการพัฒนาชุมชนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชนอยู่ตลอดเวลา จึงต้องนำเทคนิคทางด้านการบริหารงานและการประสานงานมาใช้อีกทางหนึ่งด้วย นับได้ว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่ต้องนำทั้งศาสตร์และศิลป์มาใช้ในการดำเนินการ จึงจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

